- **https://politikosbiosethos.blogspot.com/2021/05/kurdistan-ozelinde-turkiyenin.html**
- **https://politikosbiosethos.blogspot.com/2021/05/kurdistan-ozelinde-turkiyenin_20.html**
- **https://politikosbiosethos.blogspot.com/2021/05/kurdistan-ozelinde-turkiyenin_21.html**
- **https://politikosbiosethos.blogspot.com/2021/05/kurdistan-ozelinde-turkiyenin_23.html**

1. Bölüm: Modern Devletin Karanlık Perdesi: Paramiliter Gruplar ve Paramilitarizm

Barış Balseçer: Paramiliter ve paramilitarizm nedir? Kavramsal olarak hangi dönemde tanımlanmış ve kullanılmışlardır?

İki kelimeden oluşan paralimiterdeki "para"; ötesinde yanında veya arkasında gibi anlamları olan bir kelimedir. "Militer veya militarizm" ise silahlı birlikleri tanımlayan bir ifade. Paramiliter genelde "silahlı birliklerin yanında olan, onlarla birlikte hareket eden" anlamına gelir. Kavram daha açık bir ifadeyle yarı ve gayri resmi devlet yanlısı silahlı gruplar için kullanılır. Karakter olarak paramiliter gruplar elbette çok uzun bir tarihe sahiptir. Fakat terim, 1930'lu yıllarda Hitler yanlısı gruplar için kullanılan bir ifadedir. Literatürdeki kullanımı sıklıkla İkinci Dünya Savaşı sonrasıdır.

Paramilitarizm, devletin çeşitli dönemlerde anayasal olarak tanımladığı güvenlik güçleri dışında gruplar oluşturup veya var olan kimi grupları belli amaçlar doğrultusunda kullanmasıdır. Bu yapılar ordunun, polisin hiyerarşisi içerisinde değildirler. Devlet bu grupları belli bir strateji çerçevesinde harekete geçirir.

Doktora tezinizde paramiliter grupları yarı ve de gayri resmi olarak ele aldınız. Yarı resmi ve gayri resmi paramiliter gruplar hangileridir ve bu kategorizasyonu neye göre belirlediniz?

Yarı resmi (semiformal) ve gayri resmi (informal) benzeri ifadeler parmilitarizm literatüründe yer alıyor. Türkiye örneğinden yola çıkarak doktora tezimde bunları yeniden kategorize etmeye çalıştım. 90'lı yılları ele alarak köy koruculuğu ve özel timleri yarı resmi gruplar olarak tanımladım.

Örneğin özel tim, polis departmanının altında oluşturulan bir gruptur. Normalde bu grup üyeleri devlet memurudur ama özel timin ideolojik yaklaşımları, işe alım süreçleri, gerçekleştirdikleri şiddet türleri yasalara uygun değil. Resmi bir kuruma bağlı alt birim olmasına rağmen eylemleri gayri resmidir.

Korucular da bu gruba dahildir. Devlet 1924'lerde çıkardığı Köy Kanunu'yla "her köye bir korucu" sistemi kurmuştur. PKK silahlı mücadele başlatınca, devlet bu Köy Kanunu'nu 1985 yılında yeniledi ve koruculuğu daha sistematik bir hale getirdi. Ama Köy Koruculuğu ordu ve polisin hiyerarşisi içerisinde yer almıyor. Jandarma'ya bağlılar ama jandarmanın hiyerarşisi içerisinde de değiller.

Konuyla ilgili çalışan birçok akademisyen onları geç Osmanlı dönemindeki Hamidiye Alayları'na benzetiyorlar. Sistem yasal olarak kurulmuştur ama devletin güvenlik hiyerarşisinin hiçbir yerinde yer almıyorlar. Dolayısıyla bu iki grubu yarı resmi olarak tanımlamak mümkün. JİTEM ve Hizbullahı ise gayri resmi gruplar olarak tanımladım.

Bu grupların öncelikli görevi nedir?

Paramiliter gruplar devletler arası savaşlarda kullanılsalar da, genellikle iç çatışmalar ve iç savaşlar sırasında aktif hale getirilirler. Bu gruplar genel itibariyle silahlı muhalif gruplarla çatışmaktan çok onları destekleyen sivillerle aralarındaki bağı koparmayı misyon edinirler. Yani ağırlıklı olarak sivilleri, silahlı yada siyasi mücadele sürecinde toplumu örgütleyen, topluma öncülük eden kişileri hedeflerler.

Bu grupların yönetilip, yönlendirildiği bir merkez bulunuyor mu?

Birkaç yönlendirme merkezi olabiliyor. Fakat paramiliter grupları paralı askerlerden, diğer silahlı birliklerden ayıran temel nokta ideoloji ve devletle bağıdır. İdeolojik olarak devlet elitleri ile benzer fikirlere sahip silahlı gruplar kurulup kullanılıyor. Aynı ideolojiye sahip olmaları (Jitem ve Özel Tim gibi), belli bir stratejinin parçası olarak kurulmaları (koruculuk gibi) nedeniyle paramiliter grupları parçası oldukları stratejilerini, eylemlerini devletle ilişkili şekilde ele almak gerekiyor. Ama devletin dışında yerellerde kurulan bazı çeteler, gruplar da var. Bu gruplar bağımsız şekilde ortaya çıksa bile devletin belli bir stratejisi üzerinden hareket edebiliyorlar ya da oraya doğru yönlendiriliyorlar. Tam da bu noktada Hizbullah'a bakmak gerekiyor.

Hizbullah komple "biz bu savaşta devletin yanındayız" diye örgütsel bir karar mı aldı yoksa Hizbullah içerisinde karar alma mekanizmasındaki bazı kişiler, örgütü devletin bu stratejisine mi kattı bilemiyoruz. Ama ideolojik olarak PKK'ye karşı olduklarını çok net biliyoruz. Dolayısıyla paramiliter grupları kuran veya yönlendiren devlet elitleri ile 'ortak düşmana' karşı birleştiler. Bu bazen yasal kılıfla bazen de yarı resmi ya da gayri resmi yöntemlerle yürütüldü.

Peki paramiliter gruplar kendi aralarında farklılaşıyor mu?

Paramilitarizm kendi içerisinde bir kaç farklı grubu barındırır. Paramiliter gruplar 10 kişiden oluşan ölüm timlerinden 10 binlerce kişiden oluşan milis gruplarına kadar, oldukça geniş bir spektruma sahip, hem sayı hem de nitelik olarak çok farklı kategorilerde ele alınan; modern devletler için çok işlevsel şiddet araçlarıdır.

Son dönemde ABD'deki seçim sürecinde sokaklarda silahlarla dolaşan Trump taraftarları da aslında paramiliter gruplardı. İngilizcede "vigilante" yani kendi başına kanun ve kural koyan gruplar 'paramilitarizm' içerisinde değerlendiriliyor. Amerika'daki bu gruplara vigilante gruplar diyebiliriz.

Vigilante, devlet ve hükümet yanlısı milisler, ölüm timleri nitelikleri farklı olan gruplardır. Ölüm timleri dediğimiz gruplar (Death Squad) az sayıda kişiden oluşurlar. Ölüm timlerine de JİTEM örnek verilebilir. Çok daha radikal gruplardır ve öldürmekte kullanılırlar. Vigilante dediğimiz gruplar ise ağırlıklı olarak muhalif bir grup ya da gruplar üzerinde baskı kurmak amacıyla kullanılırlar. Pogrom ya da yerel katliamlarda ve devlet yanlısı eylemlerde öne sürülen gruplardır. Devletin çeşitli sorunları olduğunu, bu sorunların halledilmesi gerektiğini ve bu amaçla "devlete destek olmalıyız" diye düşünen gruplar "vigilante" örneklerdir. Kendi başlarına ya da devletin içerisinde resmi olmayan networklerle misyonlar edinip harekete geçiyorlar. Trump taraftarları Almanya'daki neo-naziler ve ülkücü gençlik gibi...Milisler ise Kuzey Kürdistan'daki köy korucularına benzer gruplardır.

Paramiliter grupların kullanımı ile "şiddet tekeli" arasındaki bağ nedir? Devlet şiddet kullanma tekeline sahip midir?

Max Weber devleti, "şiddet kullanma tekeline sahip bir güç" olarak tanımlar ve Weber'in bu tanımına dayanılarak "modern devlet" tanımlanır. Tanım devletin tanımlarından sadece birisidir fakat devletin şiddet kullanma tekeli ve bunun meşruluğu genel bir kabul görür. Devlet ve şiddet aygıtlarını kullanma, bunun meşruluğu vb konular oldukça tartışmalıdır. Son dönemlerde buna ilişkin önemli tartışmalar ve eleştiriler de var, devlet şiddet kullanma tekeline sahip değildir, "devlet bazen bu şiddet kullanma tekelini çeşitli gruplarla paylaşır veya bazen taşeron gruplara devreder" üzerinden literatürde çeşitli tartışmalar yapılıyor. Paramiliter şiddeti bu son dönem tartışmaları içerisinde değerlendirebiliriz.

Anayasa, toplumun kendi ve devletle arasında bir konsensüsü olduğundan, sanki toplum devlete şiddet tekelini belli kurumlar üzerinden vermiş gibi anlaşılıyor. Oysa bu bir yanılsamadır. Ulus–devletin kendisi nasıl ki yaratılmış hayali bir yapı ise, "şiddet kullanma tekeli" tanımı da hayalidir. Ulus–devleti, yani modern devlet şiddetinin komplike halini yeterince tanımlayan bir tanım değildir. Modern devletin şiddeti kullanma repertuarı çok daha geniş ve karmaşıktır. Kısaca "şiddet tekeli" modern devletin şiddet ilişkisini tam açıklayamıyor.

Paramiliter grupların 'devletin şiddeti kullanma mekanizması' içerisinde yeri var mı?

Weber'in tanımının yetersizliğine rağmen paramiliter gruplar, genel itibariyle modern devletin şiddet kullanma meşruiyetine sahip yasal kurumları içerisinde olmaması gereken gruplardır. Çünkü devletlerin ordusu, polisi ve şiddet kullanma yetkisi verilmiş resmi birimleri bulunuyor. Devlet polise ve orduya yasal çerçevede "şiddet kullanma" yetkisini zaten veriyor.

Ama kimi zaman devletin bambaşka gruplarla işbirliği içerisine girdiğini görüyoruz.

Demokratik rejimlerden totaliter olanlarına tüm rejimler bu tür yapıları kullanıyor. Bazen devlet bu grupları kendi eliyle oluştururken, bazen de zaten var olan çeşitli grupları kendi amaçları doğrultusunda kullanır. Paramiliter gruplar, devlet yanlısı gruplardır. Ağırlıklı olarak devletin ya da rejimin taraftarı olan sağcılardan oluşturulan ekiplerdir. Fakat sosyalizm ile yönetilen ülkelerde de bu gruplar mevcuttur. Dolayısıyla paramilitarizm kapitalist ya da sosyalist ülkeler ayrımından çok, modern devlete içkin bir kavram ve aparattır.

Paramilitarizm neden ulus–devlet ya da "modern devlet" ile birlikte tanımlanıyor?

Modern devlet; sınırları belli, şiddet kullanma tekelini belli grupların elinde tuttuğu, ekonomik sınırları belli olan ulus–devlet formudur. Ülkeyi, teritoryayı tanımlayan bir çok kriterin yeniden oluştuğu bir süreçtir modern devlet. Öncesinde korsanlar, eşkiyalar, paralı askerler yani farklı farklı silahlı gruplar bulunuyor. Örneğin 1500 – 1800 yılları arasında İngilizlerin dünyanın farklı yerlerinde çeşitli korsan gruplarla çalıştığı biliniyor. Korsanları günümüz kavramlarıyla tanımladığımızda, devletlerle işbirliği yaptığı ölçüde günümüzdeki paramiliter gruplara benzerdir. Fakat modern devlet yani ulus–devlet dediğimiz yapı çok daha farklı bir süreçtir. Burada devletin anayasal bir tanımı var. Bundan dolayı devletin resmi organları dışında silah kullanan grupları "paramiliter" olarak tanımlıyoruz. Fakat bazı ülkelerde paramiliter gruplar resmi olarak da silahlı birliklerin hiyerarşisi içerisindedir.

Dünyada kullanılan paramiliter gruplara örnek verirseniz.

Kuzey İrlanda'daki protestan paramiliter gruplarla İngiltere'nin ilişkisini literatürde çok net görebiliyoruz. Eski emekli İngiliz askerlerinin bu grupları silahlandırdığı, silah eğitimi verdiği ve yönlendirdikleri biliniyor. 1960'lı yıllarda Fransa da Cezayir'de benzer grupları kullandı. Kısaca demokratik ya da diktatörlükle yönetilsin birçok devlet bu aparatı kullanıyor.

Yapılan niceliksel bir araştırmada 1981 – 2007 arasındaki dönemde iç savaşların yüzde 88'inde üç yüzden fazla paramiliter grubun kullanıldığı ifade edilmektedir. Yani aslında demokratikleşmiş ülkelerden en totaliter devletlere kadar paramiliter grupların kullanılma alanları ve gerekçeleri global ölçekte değerlendirilecek bir durumda.

2. Bölüm: Osmanlının son döneminden Türkiye'nin kuruluşuna: Paramiliter Grupların Kuruluşu ve İdeolojik Zemin

Osmanlı özelinden ele aldığımızda Hitler öncesinde paramiliter olarak tanımlanmayıp, işlevsel olarak paramiliter diyebileceğiniz gruplar kullanıldı mı?

Paramilitarizm kavramsal olarak 1930'larda Hitler destekli gruplar için kullanılmıştır ama öncesine baktığımızda, örneğin 1891'de Abdülhamit tarafından kurulan Hamidiye Alayları da bu karakterdedir. Geç dönem Osmanlı'da Hamidiye Alayları ve Fedai Birlikleri paramiliter grup olarak kuruldu ve kullanıldı. Sonrasında Teşkilat-ı Mahsusa var.

Rusların Kazaklardan kurduğu gruplar örneğinden yola çıkılarak kurulan Hamidiye Alayları, İttihat Terakki'nin iktidarı 1909'da ele geçirmesinden sonra ismi değiştirilerek Aşiret Alayları'na dönüştürüldü. Formatında küçük değişimler yapılsa da fonksiyonu aynıdır. Elde ettiğim bir kaynağa göre Cumhuriyet'in ilanından 5 yıl sonra yani 1928'deki bir askeri törende bile silahlı birlikler tanımlanırken hala Aşiret Alayları'ndan bahsedilir.

1913 – 1914'lerde ise Enver Paşa tarafından Teşkilat-ı Mahsusa kurulur. İttihat Terakki bir siyasi partidir ama Teşkilat-ı Mahsusa o dönem kurulan gizli bir örgüt ve o dönemin paramiliter bir grubudur. Daha öncesinde kurulmuş olan Fedai Birlikleri'nden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın metindeki ismi "Umûr-ı Şarkıyye Dairesi'dir". İmparatorluk 1913-1914 yıllarında, Balkan Savaşları yenilgisinden sonra yüzünü batıdan doğuya çevirir ve bu paramiliter yapıları kurmuştur.

Neden?

Çünkü bu dönemde Kürtlerde bir aydınlanma süreci başlamış ve ayrıca Ermeniler de ulusal talepler doğrultusunda örgütlenmişlerdir. İmparatorluk Balkanları kaybetmiştir. Birinci Dünya Savaşı devam ediyor ve Osmanlı devleti Ruslarla savaştadır. Dönemin yöneticilerinde Doğu'yu da kaybetme korkusu hakim. Homojen Türk ve Sünni kimlikli bir ulus yaratma temel bir neden olmakla birlikte, Ermeni Soykırımı, imparatorluğun doğusu elimizden gidecek korkusuyla da gerçekleştirilmiştir. 1914 – 1916 yıllarında ise imparatorluğun farklı yerellerinde Genç Osmanlı Dernekleri adıyla, Teşkilat-ı Mahsusa ile ilişkili 700'den fazla yerel grup kuruluyor. Bu paramiliter gruplar "rezerv güç" olarak savaşa hazırlanıyor.

Yereldeki paramiliter grupları kurma fikri nereden ortaya çıkıyor?

Teşkilat-ı Mahsusa'nın organize ettiği yerellerdeki paramiliter grupları kurma fikri Alman ve Belçikalı askeri uzmanlardan geliyor.

Cumhuriyetin ilanı öncesi ve tek partili dönemde kurulan veya kurulmuş olup kullanılan paramiliter gruplar hangileridir? Dönemin Kürt Serhıldanlarının bu grupların kuruluşundaki etkisi nedir?

1912 - 1913 Balkan Savaşları'ndan sonra büyük bir Müslüman göç gerçekleşir. Gelenler farklı bölgelere yerleştirilir. Balkanlardan gelen bu gruplardan etraftaki Rum köylerinin taciz edilmesi, göç ettirilmesi amacıyla çeşitli çeteler oluşturulur.

Osmanlı'nın 1918'deki yenilgisi ve Cumhuriyet'in kurulduğu 1923'e kadarki ara dönemde Topal Osman gibi yerel birçok çete bulunuyor ama döneme damgasını vuran kişi Topal Osman'dır. Topal Osman o dönem Pontus Rum olan Doğu Karadeniz'de ve Koçgiri'de katliamlar yapıyor. Meclisin ilk kurulduğu zamanlarda Topal Osman'ın bahsedilen bölgelerde çok ciddi katliamlar yaptığıyla ilgili tartışmalar da yürütülür. Mustafa Kemal ile Topal Osman'ın o dönem görüşüp anlaştığından kimi kaynaklar bahseder. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nın başına getirilir. 1923'te ise kontrolden çıktı denilerek, diğer bir ifadeyle misyonunu tamamladığı düşünülerek öldürülür.

1923 – 1950 yılları arasındaki tek partili dönem, aynı zamanda Koçgiri (1921), Şeyh Said (1925), Ağrı (1926 – 1930) gibi Kürtlerin ulusal nitelikli isyanlar dönemidir. Bu isyanlar Kürtlerin uluslaşmaya dair geç kalmış tepkileriydi. İsyanlar büyük katliamlarla sonuçlandı. Bu süreçte devlet yerellerde kendisiyle işbirliği içerisinde olan Kürt aşiretlerinden müteşekkil çeşitli milisler kullandı. Tek parti sürecinde ağırlıklı olarak Kürt isyanlarını bastırmaya yönelik devlete bağlı milisler kuruluyor, var olanlar kullanılıyor.

Aşiretlerden oluşturulan bu milisler ne amaçla kullanıldı?

Yeni bir Cumhuriyet ve yeni bir ordu var ama bu yeni ordunun Kürdistan coğrafyasını bilmesi veya Kürdistan'a hakim olmasının çok imkanı yoktu. Yerellerdeki eşkiyalardan ama ağırlıklı olarak da devletle işbirliği içerisinde olan ya da çeşitli tekliflerle devlet tarafına çekilmiş aşiretlerden oluşturulan milis güçler, bölgeye dair ciddi bilgileri devlete vermiştir. 1925'ten 1938 Dersim Soykırımı'na kadar farklı silahlı milisler kullanıldı.

Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki eğitim sistemi nasıl bir içeriğe sahipti?

Cumhuriyet eğitim müfredatında tamamen militarist bir eğitimi esas almıştır. Bu eğitim grupları üzerinden Halkevleri, Türk Ocakları gibi farklı kurumlar kuruluyor. Bu kurumlarda dönemin İtalya ve Almanya'daki faşist siyasal yönetimleri örnek alınarak toplumun militarize edilmesini esas alınıyor.

Eğitim seferberliği adıyla kurulan Türk ocakları ve halkevleri gibi kurumlar paramiliter birer grup değiller ama toplumun, özellikle gençlerin militarize edilmesinde önemli katkıları olmuştur.

Yine benzer biçimde özellikle asimile edilmesi gereken nüfusun yaşadığı yerlerde yatılı okullar açılıyor. Lisans tezimi bu konu üzerine yazmıştım, toplumsal mühendislik olarak yatılı bölge okulları diye. Bu okullar, okuldan çok orada okuyan öğrenciler tarafından askeri kışla olarak adlandırılıyorlar.

Yani bu dönem devletin eğitim sisteminin, devletin gençliği yetiştirme mekanizmasının militarizasyonu var. Bunu aynı zamanda 'toplumun paramilitarizasyonu' olarak da algılamak yerinde olacaktır. Çünkü bu eğitimden geçen siviller aslında zihinsel olarak birer askerdirler. Böyle bir toplum yaratılıyor.

Bu dönemde kurulan Köy Enstitüleri paramiliter yapılanma mı, yoksa başka bir amaçla mı kuruldular?

Köy Enstitüleri, hala Türkiye'deki bazı sosyalist gruplar tarafından solcu olarak değerlendiriliyor. Oysa toplumun, gençliğin Kemalistleştirilmesinde, Köy Enstitüleri'nin rolü bahsedilen kurumlarla aynıdır.

Buradaki amaç daha çok mesleki eğitimdir ama Kemalist militarist eğitim sisteminin bir parçasıdır. Kemalizm her tarafa ulaşmak istiyor ve kırsal bölgelere Köy Enstitüleri üzerinden ulaşıyor.

Köy Enstitüleri, kırsalı sisteme, cumhuriyete entegre etme projesidir. İlk zamanlarda işlevini gördü. Ciddi anlamda kırsalı Kemalizme entegre etti. Bu kurumlardan planladıkları fikriyatın dışında kimi olumlu ve amaçlananın dışında örnekler/bireyler çıkmaya başlayınca, 1950'lerin başlarında Demokrat Parti sürecinde kapatıldılar.

CHP'nin iktidarda olduğu tek partili dönemden çok partili döneme geçişte devlet yönetiminde ne gibi bir değişim oldu?

Tek partili dönemde her şey CHP'nin kontrolü altındaydı. CHP devlet idi. 1946'da Türkiye'de sistem değişti ve çok partili sisteme geçildi. Fakat CHP iktidarı 1950'de de DP'nin seçimleri kazanması ile son buldu. Bu dönemde devlet kurumları içerisinde bir kırılma, çatallanma oluştu. Dolayısıyla kendilerini devletin asıl sahipleri olarak gören eski devlet elitleri (özellikle ordunun öncülüğünde) bir tarafta, çok partili sistem ile hükümet olan partiler diğer tarafta ikili bir yönetim oluştu.

Soğuk savaş dönemi, NATO'nun kuruluşu...Uluslararası konjonktüre bağlı olarak kurulan paramiliter gruplar var mı?

Soğuk Savaş, kutuplaşmanın net şekilde yaşandığı bir dönemdir. NATO bu yıllarda kuruldu. Türkiye bu süreçte kendisini Batı blokunda konumlandırdı. Batı tarafında yer almak ve NATO üyesi olmak, ordudan eğitime kadar birçok alanda dönüşümü içeriyordu. Bu süreçte orduların yapıları da değişiyor. Türkiye o dönem içerisinde Türkeş'in de olduğu bir çok subayı ABD'ye gönderiyor. Gelenlerin bir kısmı Kore Savaşı'nda yer alır. Yeniden yapılanma süreci, 1947'lerden 1952'ye kadar devam etmiştir. Aynı dönemde NATO öncülüğünde Komünizmin engellenmesi amacıyla gizli örgütler kurulması kararı alınır. Gladio dediğimiz gruplar kurulur.

Türkiye'de ilk ismi Seferberlik Tetkik Kurulu olan ve 1960'ların ortalarında ismi değiştirilen Özel Harp Dairesi kurulur. Özel Harp Dairesi'nin ismi 1991 yılında Özel Kuvvetler Komutanlığı'na dönüştürüldü. Bu gizli silahlı örgütün eski komutanlarından Kemal Yamak anılarında, Özel Harp Dairesi'nin Amerika yani NATO'nun ekonomik ve fikri desteğiyle kurulduğunu söyler. 1975 yılında, Kıbrıs işgali sonrasında dönemin başbakanı olan Ecevit'in bile bu gruptan haberi yoktur. Dolayısıyla bu grup da devlet tarafından uzun bir süre inkar ediliyor ya da eylemlerinin sorumluluğu kabul edilmiyor. Oysa Özel Harp Dairesi'nin eski komutanlarından emekli general Sabri Yirmibeşoğlu, sonradan inkar etse de 1955'teki 6-7 Eylül Pogromu için "Çok iyi organize edilmiş Özel Harp işidir" demiştir.

Özel Harp Dairesi'nin Türkiye siyaseti üzerinde ne gibi etkisi oldu? Nasıl bir misyon üstlendi?

Türkiye'de 1952'lerden 1990'lara kadar gerçekleşen bir çok olayda bu grubun çok belirleyici bir rolünün olduğu birçok gazetecilik ve Türkiye dışından bazı akademik çalışmalarda dile getiriliyor. Özellikle gazete kaynaklarında bu konuya denk geliyoruz. Ama Türkiye'de akademide bu konuyu çalışmanın pek imkanı yok.

SSCB'nin yıkılması ile birlikte NATO üyesi bir çok Avrupa ülkesi paramiliter grupları tasfiye etti. Türkiye ise yarı ya da gayri resmi olan bu paramiliter grubu, resmi askeri bir birime dönüştürdü. Türkiye'de 50'li yıllardan sonra paramilitarizmin karakterini ağırlıklı olarak şekillendiren bu gruptur. Komünist 'tehdit'e karşı kuruluyor ama sadece Komünizme karşı kullanılmıyor. Devletin kendisi için tehdit olarak gördüğü (Aleviler, Kürtler, öğrenci gençlik hareketleri, sendikalar gibi) hemen hemen herkese karşı bu grup kullanılmıştır.

Normalde ABD 1970'lerin ortasına kadar bu grubun parasını ödedi. Türkiye'nin Kıbrıs İşgali sonrası bu ödenek kesildi. Ecevit'in haberinin o dönem olduğu bir örgütten bahsediyoruz. Komutanları, komutan yardımcıları genelkurmaya bağlı yarı veya gayri resmi bir yapılanmada ve askeri hiyerarşi içerisinde yer alan bir örgüttür. Fakat eylemleri ve kurumun kendisi oldukça kapalı. O yüzden yarı resmi veya gayri resmi diyorum. Resmiyetle, yasalarla kurduğu ilişkiden dolayı bu grubu, "paramiliter" olarak tanımlıyorum. Silahlı, diğer paramiliter gruplara örnek teşkil eden, eğiten, devlet siyasetine 1950'lerden beri hakim bir gruptur.

50'li yıllar sonrasında kurulan yeni paramiliter gruplar var mı? Bu dönemde kurulan bu grupları örgütleyen siyasi bir yapı bulunuyor mu?

60'lar ve 70'lerde Türkiye'de Komünizmle mücadele dernekleri, Akıncılar derneği gibi legal siyasetin yanında yasal olarak ortaya çıkmış partilerin (silahlı) gençlik grupları, Ülkücü Gençlik, İslamcı grupların milis ve paramiliter yapılanmaları bulunuyordu.

Türkiye'de 1968'lerden itibaren Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi tarafından "Komando Kampları" kurulur. CKMP 1969'da ismini değiştirerek MHP oldu. 1968 – 70 yılları arasında 26 yerde, 70'lerin sonlarına kadar ise Türkiye'nin çok farklı bölgelerinde, fakat genelde Kürdistan'ın dışında Komando Kampları'nı kurulmuştur. Bu kamplarda ideolojik ve silahlı eğitimin yanı sıra karate gibi fiziksel eğitimler de verildi.

Türkiye, 1975 – 1980 yılları arası bir sağ – sol çatışmalar dönemidir. Aynı dönem Kürt Hareketi'nin solda yer alsa da kendisini Türkiye Solu'ndan ayrıştırdığı bir süreçtir. Bu çatışmalarda sağcı gruplar çok ciddi bir şekilde Komando Kampları'nda yetişen ülkücü, milliyetçi gençleri bahsedilen muhalif gruplara karşı kullandı diyebiliriz. Bu dönemi, MHP yani Ülkücü Gençlik içerisinde yer alan insanların anılarına bakarak da anlamak mümkün. Bu kişilerin bir yerlerde eğitildiği, devletin vurucu gücü olarak yetiştirildiği ve 1975 – 1980 yılları arasında ciddi anlamda kullanıldıkları söylenebilir. 70'lerde eğitilen bu kişilerin bir kısmının 90'lı yıllarda Kürdistan'da Özel Tim olarak konumlandıkları basında ve anılarda yer alıyor.

3.Bölüm: 90'lı Yıllar: PKK'ye Karşı Oluşturulan Paramiliter Gruplar

SSCB'nin yıkılması, Körfez Savaşı...Tek kutuplu dünyanın Türkiye'ye etkisi nasıl oldu?

Bir taraftan Körfez Savaşı ve Ortadoğu'da ciddi bir savaş ve hareketlilik var. Yine Sovyetler Birliği'nin dağıldığı bir dönem. Çift kutuplu dediğimiz dünya ortadan kalkıyor. PKK bu dönemde hem lojistik hem de kitleselleşme açısından ciddi bir güç elde ediyor. Büyük Serhildanlar var. İnsanların PKK'ye desteği ciddi şekilde artmıştır.

PKK'nin silahlı savaşı başlatmasından yıllar sonra, dönemin bazı generalleri "Biz doğuyu kaybedeceğimizden korkmaya başladık" diyorlar. Muhtemelen devletin idari ve askeri bürokrasisinin içerisinde böyle tartışmalar var. Çünkü devletin kapasitesi oldukça zayıf. Bu dönemde devlet yeni bir strateji oluşturmaya başlıyor.

Tezimde bunu "düşük yoğunluklu savaş stratejisi" aracılığıyla tartıştım. Ordudaki subaylar, birçok akademisyen ve araştırmacı da yeni savaş stratejisini böyle tanımlıyor. ABD ordusunun, dolayısıyla NATO ülkelerinin özellikle ulusal kurtuluş hareketlerine karşı kullandığı bir strateji. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi verilen ülkelere destek amaçlı, ABD ordusunun oluşturduğu stratejinin asıl hedefi silahlı gerilla güçleri değildir. Çok komplike olan bu stratejide ağırlıklı olarak muhalif silahlı grupları destekleyen siviller hedeflenmiştir.

Devlet yapısal bir dönüşüme gidiyor. Orduyu değiştirip, dönüştürüyor. Sovyet tehdidine karşı oluşturulmuş orduyu dönüştürüp, daha mobil bir ordu sistemi kuruyor. Bolu ve Kayseri Komando Tugayları bu mobil ordu sisteminin önemli birimleridir. Bu iki askeri birimi "paramilitarizm ile militarizm arasında gidip gelen grup" olarak tanımlıyorum. Çünkü eylemleri ve yaptıkları itibariyle paramiliter grup gibi hareket ediyorlar. Ama öte taraftan ordunun resmi birlikleridirler.

PKK'nin ortaya çıkışı ile birlikte Türk Devleti mevcut paramiliter gruplarda ne gibi değişikliğe gitti?

1984'de çatışmalar başladığında Soğuk Savaş dönemi devam ediyordu ve hala kapitalist devletler için "Komünist tehdit" söz konusuydu. Türkiye de Komünizm karşıtı cephede yer alıyordu. Türkiye'nin Ordusu Sovyet işgaline göre konumlandırılmış "konvansiyonel" dediğimiz hantal yapıya sahip bir NATO ordusuydu. Muhtemelen PKK'yi de Şeyh Said veya Ağrı İsyanı gibi kısa sürede bitireceklerini düşündüler.

Türkiye'deki yönetici elit, ordunun yapısında çok fazla değişiklik yapmadan muhtemelen çeşitli paramiliter gruplar kurarak, PKK ve destekçilerine karşı savaşı sürdürebileceklerini düşündüler. Ordunun yapısını çok değiştirmeden bir ara çözüme gittiler. İlk anda yani 1985 yılında koruculuk sistemi kuruldu. Normalde Köy Koruculuğu PKK ile savaşmak için kurulan gruplardan değildi. Araziyi ve kırsal alanı çok iyi bilmelerinden dolayı ağırlıklı olarak istihbari amaçlarla kuruldu.

Eski özel tim mensubu Ayhan Çarkın'ın verdiği bir mülakatta -Hasan Kundakçı da anılarını yazdığı kitabında bu bilgilere yer vermiştir- 1985 sonu 1986 başlarında, birkaç yüz kişiden oluşan Özel Tim'in oluşturulduğunu ve Kürdistan'a gönderildiğini söyler.

Bu Özel Tim ekibi buralarda kontrolü sağlamanın yanında aynı zamanda çatışmalara giden bir ekiptir. Tezimde de iddia ettim. Devlet bu grupları ağırlıklı olarak, istihbarat ve sivillerle PKK arasındaki bağı tespit etme veya koparma amacıyla kurmuştur.

Gayri resmi olarak tanımladığım JİTEM ve Hizbullah da bu dönemin paramiliter yapılanmalarıdır. Son dönemlerdeki tartışmalardan, devletin yazışmalarından, Susurluk Raporu'ndan ve devlet şiddetiyle karşılaşmış Kürtlerden JİTEM'İ biliyoruz. Bu birim kuruluş tarihi hala resmi olarak ifade edilmese de 1987 yılında kurulduğu söyleniyor ve hala reddedilen bir birim. Tüm Kürdistan ve Türkiye JİTEM'i biliyor ama devlet reddediyor. Bu dönem paramiliter grupların ağırlıklı olarak istihbarat amaçlı kullanıldıkları bir zaman aralığıdır. Fakat durum 1991'den sonra fazlasıyla değişiyor.

Doktora teziniz özellikle 90'lı yılları kapsıyor. 90'lı yıllarda JİTEM ismi her Kürdün bilincinde. Çalışmanızda JİTEM ile ilgili ne gibi sonuçlara ulaştınız?

TBMM'de darbeleri araştırmak için kurulan komisyonunun 2012 yılında hazırladığı ve yaklaşık bin 500 sayfadan oluşan raporda enteresan bir ifade bulunuyor. Raporda JİTEM'in Özel Harp Dairesi örnek alınarak kurulduğu söyleniyor. Ordu reddetse de JİTEM elemanı olduklarını ve işledikleri cinayetleri açıklayan bir çok kişi var. Eski Batman Valisi Salih Şarman "Rutin Dışı" isimli kitabında bire bir olmasa da 'JİTEM vardı ve biz gayet iyi ilişkiler içerisindeydik' minvalinde ifadeler kullanıyor. Özel Tim, Köy Koruculuğu ve JİTEM devlet tarafından kurulan silahlı paramiliter gruplardır. Bu grupların eylemleri, uzun yıllara yayılmış cezasızlık geleneği ile ya reddediliyor ya da bu grupların işledikleri suçlar açığa çıkıp dava konusu edilse bile bir süre sonra mahkemelerce takipsizlik verilerek işlenen suçların üzeri örtülüyor.

Hizbullah'ı bu dönemdeki paramiliter gruplardan ayıran özelliği nedir?

Hizbullah da benzer biçimde yasal olmayan, devlet tarafından direkt kurulmayan ama devlet tarafından kullanılan bir grup. JİTEM gibi gruplardan daha farklıdır.

1970'ler sonu, 80'ler başında radikal İslamcı Kürtlerin Batman'da oluşturdukları illegal bir örgüttür. 1991 – 1995 arası Kürdistan'daki çatışmaların en yoğun olduğu dönemdir. 1993 ile 1994 şiddetin zirvede olduğu, köylerin yakıldığı, faili meçhullerin, zorla kaybetmelerin en fazla yaşandığı yıllardır. Hizbullah tam da bu dönem silahlanıyor, radikalleşiyor.

Arif Doğan "JİTEM'i Biz Kurduk" adlı kitabında, Hizbullah'ı PKK'ye karşı kendilerinin kurduğunu söyler. Ama Hizbullah'ın kendi kaynaklarına ve Hizbullah hakkında çıkan kimi akademik metinlere baktığımızda 1970 sonlarından itibaren; özellikle 80'li yıllarda bu ekip zaten var. Bu ekip İran'a gidip gelen gruplar içerisindedir. Lübnan'da İran'ın desteklediği Şii Hizbullah grubu bulunuyor. Türk Hizbullah'ı ya da Kürt Hizbullah'ı dediğimiz grup ise radikal Sünni bir gruptur. Hizbullah'ın PKK yanlısı Kürtlere (hem PKK hem de rakip İslamcı grupların destekçilerine) karşı uyguladığı şiddet ağırlıklı olarak 91 – 95 yıllarını arasını kapsıyor.

Kimileri 95'ten itibaren Kürtlerin içindeki iç tartışmalarla, hatırı sayılır insanların araya girmesiyle çatışmaların azaldığını söyler. İşin bir tarafı bu olabilir. Ama diğer taraftan 95'ten sonra Hizbullah'ın şiddeti azalıyor. Devlet mi yoksa Hizbullah mı bunu istedi, buna dair net bir bilgi yok.

Devlet kendisi için bu kadar kullanışlı bir aparatı neden ortadan kaldırmış olabilir?

Muhtemelen devlet Hizbullah'ın yapması gerekeni yaptığını, büyümesi durumunda kendilerine de zarar vereceğini düşünerek 1995'te Hizbullah'a yöneldi. Birçok üyesini tutukladı. Çok fazla Kürt sivilin öldürülmesinden sorumlu bir yapı Hizbullah.

Sivillere yönelik bu katliamlarla çok ciddi "savaş tecrübesi" elde etmiştir. Devlet muhtemelen sivil katliamlarla elde edilmiş bu savaş tecrübesinin kendisine yöneleceğinin muhasebesini yaptı. 95'ten itibaren Hizbullah'a yönelik ciddi tutuklamalar var. 2000'li yıllara gelindiğinde Hizbullah iddianamesine bakılırsa, 4 bin civarı kişinin tutuklandığını görüyoruz. Bu grubun liderleri, 200'e yakın kişinin öldürülmesinden sorumlu tutuluyor. Ama Kürtler özellikle Batmanlılar ve o dönemin gazetecileriyle yaptığım mülakatlarda, Hizbullah üyelerinin askeri kışlalara çok yakın alanlarda eğitim aldıklarını dile getirdiler. Bu ekibin eğitim yeri ile askeri kışla arasında bir kaç yüz metre olduğunu, eğitim verenlerin de çok büyük ihtimalle emekli askerler olduğunu söylediler. Ki buna dair zaten çeşitli itiraflar var.

Hizbullah ve JİTEM'in sivil katliamlarına en fazla Mardin, Amed ve Batman'da rastlıyoruz. Bölgeler arasındaki paramiliter gruplar, paramiliter grupların şiddeti ve çatışma yoğunlukları arasındaki farkın temel nedenleri nelerdir?

Devlet 1980'lerin sonlarından itibaren PKK'ye karşı yerel ve büyük bir kontrgerilla ordusu kurmayı uzun süre tartıştı. Bu tartışmayı başlatan da Cem Ersever'di.

Fakat 1990'lara gelindiğinde büyük ve oldukça göze batan, hukuk dışına çıkacak bir ordu yerine; her bölgeye özgü daha küçük ölçekli, yeri geldiğinde gerçekleştirdikleri eylemlerde devletle olan bağı reddedilebilecek gruplar ve çeteler kuruldu. Muhtemelen savaşın yoğunluğuna göre her bölgenin toplumsal yapısı da göz önünde tutuldu. Kimi bölgelerde paramiliter şiddet açıktan kullanılsa da farklı bölgelerde din ya da benzeri ideolojik aygıtlar da devreye sokuldu.

Genel olarak çatışmaların fazla olduğu ve PKK'ye halk desteğinin görece daha belirgin olduğu yerlerde paramiliter gruplar daha aktif kullanıldı. Bazı yerlerde ise bazı paramiliter grupların öne çıkması da diğer bir etkendir. Örneğin Hakkari de 'korucular' oldukça aktif kullanıldı. Bingöl, Dersim hattında Yeşil ve ekibi vardı zaten. Mardin, Diyarbakır ve Batman'da JİTEM ile birlikte Hizbullah çok yoğun kullanıldı. Yine yerellerdeki paramiliter grup liderlerinin rolleri de bu farkları oluşturan nedenlerden.

Durum oldukça komplikedir. Yani devletin kurdukları, devletin stratejisi doğrultusunda hareket ediyorlar. Devletin kurmadığı ama işbirliği içerisinde olan kimi gruplar da o doğrultuda hareket ettiriliyorlar. İsmet Sezgin İçişleri Bakanı olduğu döneme dair Hizbullah'la ilgili bir soruya "Bazı gruplar bazı amaçlar doğrultusunda kullandırılmış olabilir" şeklinde cevap vermişti. PKK yanlısı sivilleri elemine etmek için kullandıklarını dile getirmese de, Hizbullah 90'lı yıllarda bu amaçla kullanılmıştır.

Bu paramiliter grupların en aktif kullanıldığı dönem...

Kürdistan'daki İnsan Hakları Derneği, TİHV ve farklı sivil toplum kuruluşlarının hazırladığı kimi raporlara bakıldığında katliamlar, köy yakmalar, zorla kaybetmeler, faili meçhul cinayetler ve yargısız infazlar 1991'den sonra çok hızlı bir şekilde artıyor. 93 – 94 zirvedir. 96'lardan sonra yavaş yavaş azalıyor.

90'lı yıllarda Kürdistan'da büyük bir vahşet yaşanırken, Türkiye'de toplumun buna tepki vermemesini nasıl yorumlamalıyız ve araştırmalarınıza dayanarak nasıl bir sonuç ortaya çıkıyor?

Bu yıllarda Türkiye günümüzdeki gibi çok ciddi bir ekonomik sıkıntı yaşıyordu. Özel televizyon kanallarının, özel medyanın yeni yeni çıktığı bir dönemdi ve devlet basını ciddi şekilde kullandı. Neyin haberinin yapılıp yapılmayacağına dair çok ciddi kriterler vardı. Toplumun "rahatsız" olacağı çok fazla şey, başta çatışmalar olmak üzere, haberleştirilemiyordu. Ağırlıklı olarak "terörizm, bölücülük ve ülke elden gidiyor" üzerinden tartışmalar yürütülüyordu. Toplum böylelikle kutuplaştırılıp, saflar netleştiriliyordu.

Ağırlıklı olarak Kürdistan dışında yaşayan nüfus, 1970'lerdeki "duyarlı" diyebileceğimiz toplumu gibi değildi. 90'larda toplum, devletin yedeğine alındı. Çünkü 1980 Darbesi toplumu adeta ezmişti. Ciddi insan hakları ihlalleri yaşanmıştı. On binlerce insan gözaltına alınmış, yüzlercesi öldürülmüştü. Diyarbakır Cezaevi başta olmak üzere her yerde işkence had safhaya ulaşmıştı.

1980 – 1990 arası toplum eğlence sektörüyle, ekonomik olarak zengin olma hayalleriyle, sendikal olarak örgütsüzleştirilerek ve çatışmalardan uzak tutmak için üretilen yalan haberlerle gerçeklikten kopartılarak adeta "siyasetsizleştirildi". Siyaseten hakkını arayan toplumsal kesim ortadan kaldırıldı. Toplum hem savaşın nedenlerinden ve sonuçlarından hem de siyasetten uzaklaştırılmıştı.

Bu dönemde Kürdistan'daki savaşla ilgili görüştüğüm ve kendilerini seküler, demokrat olarak tanımlayan Türkiye'nin batısından bazı insanlar yaşananlardan, savaşın etkilerinden haberlerinin olmadığını belirtmişlerdi.

Ayhan Çarkın'ın itiraflarında "biz yaptık" dediği birçok olay o yıllarda, "PKK yaptı" denerek medyada sunuluyordu. Ayrıca o dönemde Kürdistan'da bulunmuş askerlerin anılarının satır aralarında da zaten ağırlıklı olarak birçok şeyi görmek mümkün. O dönem görev alan generallerden birisi, bazı hakim ve savcıların kendi lehlerinde karar vermediklerinde evlerinin yanlarına bomba atarak kararlarını değiştirmelerini sağladıklarını söylemişti. Elbette bu itirafların ve açıklamaların yerini bulması için hukuki sürecin işletilmesi, somutlaştırılması

ve yüzleşme sürecinin gerçekleşmesi gerekiyor. Bu yüzleşme süreciyle birlikte hesaplaşma ve kimi ortak noktalarda uzlaşmanın olması gerekiyor. Fakat bunlar maalesef yapılmadı.

Türkiye'de paramiliter yapılar, mafya ve devlet ilişkisi denildiğinde Susurluk'taki malum kaza akla gelir. *Susurluk Olayı neden önemli?*

1996 bütünüyle bir kırılma sürecidir, asıl kırılma ise Susurluk'ta gerçekleşti. Susurluk, 1950'lerden itibaren devlet içerisindeki çeteleşmeyi, paramiliterleşmeyi; içiçe geçmiş çete, mafya, bürokrat, asker, polis, siyasetçi arasındaki karanlık ilişkiyi açığa çıkardı. Siyasetsizleştirilmiş toplum bile buna tepki gösterdi. İnsanlar ilk defa ciddi anlamda siyasi taleplerde bulundular. "Temiz siyaset" gibi ifadeler kullanıldı. "Bir dakika karanlık eylemleri" yapıldı. Devlet 1991'de başladığı stratejik dönüşümle ölüm mangalarına dönüştürdüğü paramiliter grupları kısmen de olsa geri çekti ya da sönümlendirdi.

98 – 99'den itibaren Türkiye'nin AB üyelik süreci tartışılmaya başlandı. Devletin resmi veya gayri resmi silahlı birlikleri ise o döneme kadar birçok katliam yapmış, bir çok insan hak ve özgürlükleri ise tamamen ortadan kaldırılmıştı. Türkiye'nin demokrasi ve insan haklarına dayalı prensiplere aykırı olan bu savaş uygulamalarıyla, AB'ye üyeliği söz konusu değildi. Ekonomik ve siyasi birliğe dahil olmak istiyorsa bazı kriterleri yerine getirmesi gerekiyordu. AB üyelik şartlarının tartışıldığı bu süreçte devlet, paramiliter grupların bir kısmını ciddi anlamda Kürdistan'dan geri çekti.

4. Bölüm: AKP dönemi, paramilitarizmin dönüşümü ve toplumun paramiliterleşmesi

AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'deki süreç nasıl değişti? SADAT gibi paramiliter yapılar hangi amaçla kuruldu?

Erdoğan, iktidara geldiği 2002'den 2010'a kadar AB üyelik sürecini devam ettirdi. Bu dönem Türkiye'nin kendi başına aldığı "demokratikleşme" süreci değil, tamamen AB üyeliği ile ilgili bir süreçti. Mesele AB'ye bir şekilde girebilmekti. Türkiye'nin (Barış Süreci dahil) hiçbir süreçte ciddi anlamda Kürtlerle eşitlikçi bir temelde barışalım diye samimi bir siyaseti ve ajandası olmadığını düşünüyorum.

AKP hükümeti 2010 yılına kadar bu paramiliter grupları kullanmadı ama Erdoğan'a yakın emekli askerler eliyle SADAT denilen paramiliter grup 2012 yılında askeri danışmanlık şirketi adıyla kuruldu. Aynı dönem "Barış Süreci"nin de başladığı yıllardı. Ayrıca tam da bu dönemde Ortadoğu'da dengeler çok ciddi şekilde değişiyordu. 2011'de Suriye'de iç savaş başlamıştı.

Ahmet Davutoğlu'nun yayılmacılığı esas alan, "Yeni Osmanlıcılık" olarak bilinen, ve aslında İttihat Terakki'nin hayalci, Turancı fikriyatını güncelleyen "Stratejik Derinlik" olarak adlandırdığı bir planı vardı. Bu plan uygulanmaya başlandı. Türk Devleti Arap Baharı ve Suriye'deki iç savaşı bu stratejiyi hayata geçirmek için bir fırsat olarak gördü.

Bu gelişmelerin dışında devletin kendi içerisinde de, iç çatışmalar yaşanıyordu. 2008'den 2013'lere kadar AKP ile Gülen Cemaati, orduda ifadesini bulan ve derin devlet olarak bilinen ittihatçı ekibe karşı Ergenekon, Balyoz gibi davaların açılmasını sağladılar. 2012 – 2013 süresinde ise bu sefer iktidardaki iki klik, AKP ve Gülen Cemaati arasında çatışmalar yaşandı. Sanırım Erdoğan ve Gülen cemaati bu dönemde kurdukları ortaklıktan ciddi anlamda zarar göreceklerini fark ettiler. Ve ikisi arasında çatışmalar başladı.

Bürokrasiyi eline geçirmiş Gülen Cemaati ile ilişkisini kopardığı andan sonra yani 2015'e gelindiğinde polis teşkilatında çok ciddi tasfiyeler başlatıldı. AKP'ye yakın kişiler polis teşkilatında kilit noktalara yerleştirmeye başlandı. Diğer taraftan Erdoğan/AKP, geçmişte Gülencilerle birlikte tasfiye etmeye çalıştıkları Ergenekon olarak adlandırılan ekiple 2014 -2015 yıllarında yeni bir ittifak kurdu. 2012'den 2015'e, barış sürecinin olduğu yıllar çok ilginçtir ki bu yeni ittifakın oluşumu ve konsolide edildiği yıllar oldu. Yeni ittifaklar için zemin hazırlandı. Daha

açık bir ifadeyle Erdoğan ve ekibi iktidarını süreklileştirmek ve korumak için gerekli zamanı barış süreciyle kazandılar, ya da barış sürecini bu minvalde kullandılar denilebilir. Sallantıda olan iktidarın devamını sağlayacak olan siyaset, yerelde ve uluslararası alanda fazlasıyla meşru olarak görülen Kürtlerle bir Barış Süreci başlatmaktı. Barış Süreci en meşru ve birçok kesimden destek gören bir gelişmeydi. Bundan dolayı barış süreci iktidarın sürekliliğini sağlamak, gücünü ve yeni ittifaklarını konsolide etmek için bir araç olarak kullandığı söylenebilir.

Erdoğan'ın taktiksel olarak yaklaştığını hangi gelişmelere bakarak ifade ediyorsunuz?

Aslında taktik olduğu, Erdoğan tarafından ifade edilen ve Kürt meselesine bakışını özetleyen, "düşünmezsen Kürt sorunu yoktur", "Kadın da olsa, çocuk da olsa gereken yapılacaktır" vb açıklamalardan ve barış masasını devirmesinden anlayabiliyoruz. Ayrıca Barış Süreçleri toplumsal baskıyla başlayan süreçlerdir. Kürtler ve Türkler açısından da, PKK ile Türk Devleti açısından da bu geçerlidir. Karşılıklı toplumsal baskı, bir şekilde barış masasını kurdurur. Ama bunun devam ettirilmesi veya ettirilmemesi siyasi bir irade gerektirir.

Erdoğan'ın ileriki süreçte devletin tüm kurumlarıyla Kürtlere yönelik bir savaş kararı aldığını mı söylüyorsunuz? Zira 2014'de Türkiye tarihinin en uzun süren MGK toplantısını biliyoruz.

Erdoğan 2015'e gelindiğinde barış masasını devirerek Çöktürme Planı'nı devreye koydu. Basına yansıdığı kadarıyla devletin Barış Süreci'ni sona erdireceği, 2014 yılındaki MGK toplantısında ortaya çıkmıştı. Basına göre, ki o dönem Mısır televizyonu ilk olarak açıklamıştı diye hatırlıyorum, Çöktürme Planı ile barış süreci bitirilecekti. Ki bahsedilen metin yapılacaklar konusunda oldukça nettir. Bu metni Jandarma Genel Komutanlığı'nın 1933 – 1934 yıllarında hazırladığı Dersim Raporu'na çok benzetiyorum. 1937 - 1938'de Dersim'de yapılacak soykırımın her aşaması, üç-dört yıl önce hazırlanan bu raporda belirtilmişti. Kürdistan'da kentlerin yerle bir edilmesi de barış süreci devam ederken yapılan MGK toplantısından çıkan bahsedilen çöktürme planı ile hazırlanmıştı. Basına yansıyan ve çokça tartışılan bu metin üzerinden bunu söylüyorum. Çünkü 2014 MGK toplantısına ve kararlarına ait elimizde başka metin yok.

Barış sürecinin sonlandırılmasının ardından Kürdistan'da birçok kent yerle bir edildi. Binlerce insan yaşamını yitirdi. Yüzbinlerce insan zorunlu göçe tabi tutuldu. Neo-liberal siyasetle birlikte insanlar borçlandırılarak yıkılan yerler toplu konutlar şeklinde yeniden inşa edildi. Amaç siyasi çöktürmenin yanında yeni bir ekonomik rant da oluşturmaktı.

Kürdistan kentlerinin yerle bir edildiği, binlerce insanın katledildiği 2015'te devlet hangi paramiliter yapıları kullandı?

JÖH, PÖH, Esedullah Timleri gibi farklı paramiliter gruplar bu kentlerde kullanıldı.

90'lı yıllarla 2015 arasında stratejik farklar var mı?

Devlet 90'larda inkar ve gizleme üzerine bir strateji kurmuştu. Savaşa katılıp "Kürdistan Sendromu" denilen savaşın psikolojik tahribatlarını yaşayan askerler dışında, Kürdistan'daki savaş insanlar tarafından yeterince bilinmiyordu.

Ama 2015'de devlet tarafından kurulan çeşitli paramiliter gruplarla, Kürdistan'da yapılan yıkım çok aleniydi. Mesaj ve katliam çok netti. Gelecekte uluslararası arenada insanlığa karşı suç olarak tanımlanabilecek bir çok eylem, insanlığın, dünyanın tanıklığında adeta canlı yayında gerçekleştirildi.

İki süreç arasında, devlet siyasetinin çok belirleyici olduğunu görüyoruz. 2015 süreci devletin eski elitlerinin (Ergenekon gibi) Erdoğan ile yaptığı ittifak sonucunda gerçekleşmiştir. Enver Paşa ve Talat Paşa gibi düşünen bir ekip oluştu. "Yeni alanlar işgal ederek coğrafyamızı genişletiriz. Biz büyük bir ülkeyiz. İslam aleminin öncüsüyüz" vb diyerek oluşturdukları bu yayılmacı siyaseti ve şiddet sarmalını devreye soktular.

2015 yılına gelindiğinde Türk Devleti neden strateji değişikliğine gitti?

Hem Türk devletinin bu aleniliğe elverişli geleneksel siyaseti hem de uluslararası koşullar gibi bir çok temel iç ve dış sebepler söz konusu. Afganistan'dan Kuzey Afrika'ya uzanan geniş bir coğrafyada gerçekleşen göç hareketleriyle sınırlar anlamsızlaştı. Sykes Picot Antlaşması'yla çizilen yapay sınırların ciddi anlamda tartışıldığı bir dönemdi.

Türkiye 90'lara oranla askeri kapasitesini ciddi anlamda geliştirmişti. Sınırların tartışıldığı böyle bir dönemde Türkiye, temelinde Kürdistan korkusunun tetiklediği bir siyasetle sınırlarını genişletme kararı aldı. Büyük olasılıkla devlet elitleri "sınırlarımı genişletemezsem, küçülecektir" diye düşünmüşlerdir. Kanımca devleti yöneten elitin zihnindeki en kilit nokta bu korku siyasetiydi.

Yani devlet elitleri ülke içindeki sorunları çözmeden, yüzleşmeden sadece sınırlara ve devletin kutsallığına indirgenen bir ertelemeci siyaset tarzını benimsedi. Aynı zamanda sınır genişletmeyle, kendilerince "terörizm" olarak nitelendirdikleri tehdidi sınır dışında da tutmayı amaçladılar. Ayrıca benimsenen siyasetin bu kadar aleni ve açık gerçekleştirilmesinin temelinde, uluslararası hiç bir yaptırımdan korkmamaları da yatıyor.

Araştırmalarınızda 90'lı yıllarda bu aleniliğe denk geldiniz mi?

Devlet JİTEM'i inkar ediyor ama 90'ları 2015 ile karşılaştırdığımızda faillerin aleniliği açısından diğer bir benzerlik Cizre'de görülüyor. 90'lar Cizre'sinde herkes failleri biliyordu. 90'lara dair Cizre'de görüştüğüm bir çok kişi JİTEM'in 8-10 kişiden oluşan bir timi olduğunu söylemişlerdi. Cizre Jitem davasında da geçen isimler bu timin üyeleri, Cemal Temizöz, Kemal Atak ve kardeşleri, bir kaç uzman çavuş, astsubay, özel tim ile birkaç itirafçıdan oluşuyor. Görüştüğüm herkes paramiliter grubu biliyordu. Fakat kadim cezasızlık siyaseti burada da devreye girdi ve bu davada yargılananların çoğu tahliye oldular, beraat ettiler.

Görüşmecilere göre birisi gözaltına alındığında nereye götürüleceği, nerede tutulacağı veya gözaltına alındıktan veya kaybedildikten sonra nereye gömüleceği Cizre halkı tarafında biliniyordu. Silopi yolu üzerindeki BOTAŞ kuyuları, Cizre'nin hemen üstünde Hizbullah kontrolündeki köy gibi kırsal yerlerdi buralar. Kaybedilen ve katledilen insanların cesetleri buralara götürülüp, gömülüyordu. Elbette 90'lı yıllarda devlet Cizre'deki devlet şiddetini de inkar ediyordu. 2015 ile kıyasladığımızda 90'larda devletin paramiliter siyaseti daha örtüktü. Cizre'nin, oradaki faillerin istisnai hali, her şeyin halk nezdinde aleni olmasıydı. 90'larda da buradaki paramiliter gruplar aleniydi, 2015'te de. Alenilik aynı zamanda yerellerdeki aktörlerin insiyatifleri, ideolojik arka planları, devletin paramiliter gruplara tanıdığı suç işleme alanıyla da ilgiliydi.

AKP içerisindeki Kürt vekillerin tasfiyesini nasıl okumak gerek?

Bu, devletin genel Kürt siyasetine bakışıdır. Çünkü planın kendisi 2010'lara dayanıyor. Dengir Mir Mehmet Fırat kendisiyle yapılan bir röportajda AKP'den ayrılma sebebini Erdoğan'ın Kürt siyasetine bağlamıştı ve tam olmasada şöyle bir ifade kullanmıştı: "2015'e kadar Erdoğan partisinde etkin hiçbir Kürdü bırakmak istemiyor."

AKP'nin kurucularından biri olan Dengir Mir Mehmet Fırat dahil 2015'e gelindiğinde, gerçekten de AKP içerisinde etkin tek bir Kürt vekil ya da siyasetçi bırakılmamıştı. Vitrinlik rolde veya siyasi iltica içinde olanlar hariç. Siyasi ilticadan kastım ideolojik olarak saf değiştirenler, dönenler, çokça bilinen şekliyle itirafçılara benzer bir anlamdadır. Onlar çoğu zaman milliyetçi ve İslamcı partilerde yer buldular. Muhtemelen devleti yöneten ekipler içerisinde Kürtlerin siyaset başta olmak üzere birçok alandan tasfiyesine dönük bir karar alındığı anlaşılıyor.

Katliamlar, yıkımlar ve zorla göç... Bunlar için uluslararası bir ittifak gerekmiyor mu? İktidar genel dünya siyasetinden yararlandı diyebilir miyiz?

İttifak gerekiyor ama ittifak olmadan da bu devreye konulabilir. İttifak yapılmasa dahi görmezden gelinmesi bile yeterli oluyor. Efrin, Serekani, GreSpi işgalleri döneminde ABD'de Erdoğan gibi düşünen Trump iktidardaydı. 2015 ve sonrası sağcı, popülist liderlerin ve partilerin dünyayı domine ettiği bir dönemdi. 2015-16'daki katliamlar yapıldığında uluslararası koşullar da buna uygundu.

Türkiye uluslararası siyasette yönünü değiştirdi. NATO üyesi olan Türkiye batı siyasetinin dışına çıkıp, yeni bir siyasi hat oluşturmaya çalıştı. Batı, bu süreçte her zamanki tavrıyla sadece "kaygı" duydu. Hatta arka planda silah ve teknik desteğini sürdürdü.

Ayrıca çok ciddi bir şekilde Avrupa göçmenlerle 'uğraştırıldı' ve göçmen akınıyla ciddi anlamda sıkıştırıldı. Avrupa'nın tüm bu dönüşümler ve katliamlara karşı ses çıkarmaması için, Türkiye göçmen akınını bir tehdit aracı olarak kullandı. Dolayısıyla Avrupa'nın ya da genel olarak Batı dünyası Türkiye'ye pek karşı çıkabilecek durumda değildi.

Organize suç örgütü liderliğinden hüküm giyen Alaattin Çakıcı, eski İçişleri Bakanı Mehmet Ağar, emekli Korgeneral Engin Alan ve emekli Albay Korkut Eken'in birlikte çekilmiş fotoğrafı medyaya yansıdı? Bu fotoğraftaki mesaj neydi?

Fotoğrafı gördüğümde doğrudan 91 – 96 ve 75 – 80 dönemleri aklıma geldi.

Bu üç dönem, 2015 sonrasını da hesaba katarak, devletin kurumsal olarak yani idari, askeri ve siyasi bir bütün olarak paramiliterleştiği dönemlerdir. Bu dönemlerde devlet içerisinde kimi gizli ağlara sahip, aleni ama resmi olmayan çeşitli kişi ve gruplar; mafyayla, ekonomik çevrelerle, siyasetle, devlet içerisindeki askeri ve idari bürokrasiyle oldukça derin bağlantılar kurdular. Normalde devlet elitleri çeşitli dönemlerde bu ağları belli bir strateji çerçevesinde kullanıyor. Ama iç çatışmaların çok yoğun olduğu yukarıda bahsedilen üç farklı dönemde ise bu kişi ve gruplar devletin imkanlarını, kurumlarını, ilişkiler ağını ve en açık ifadeyle devletin kontrolündeki şiddet araçlarını kullanarak, devlet yönetiminde belirleyici olacak pozisyona geliyorlar. Buna devletin paramiliterleşmesi denilebilir. Bahsettiğim üç dönemde de yaşananlar benzerdir.

Alaattin Çakıcı için meclisten af çıkarıldı. Devlet Bahçeli'nin açıklamasından sonra yasanın çıkacağı belliydi. Siyaseten karmaşanın olduğu, ilişkilerin iç içe geçtiği böyle dönemlerde yasalar değil, devlet içerisindeki farklı klikler etkindir. Siyasal ve dini cemaatlerin etkin olduğu böylesine dönemlerde karanlık ilişki ağlarına sahip güçler çok daha görünür ya da etkili hale geliyorlar. Böylesi karanlık ve kriz anlarında devletin sıradan siyasetçisi ve bürokratı nasıl hareket edeceğini bilemeyebilir. Ama fotoğraftaki dört kişi böylesi süreçleri çok daha iyi bilebilir, yönetebilirler. Çünkü böylesi dönemler için eğitim almışlardır.

90'lar dendiğinde Abdullah Çatlı ile olan ilişkileriyle, zorla kaçırılmalar ve kaybetmelerdeki rolüyle Mehmet Ağar akla gelir. Dönemin İçişleri bakanı, emniyet genel müdürü, istihbaratı içerisinde çok etkindir. Tansu Çiller'in en güvendiği isimlerden ve devleti asıl yöneten kişilerden birisidir. Fotoğraf 90'lara ilişkin bir mesajdı. "Siz 90'lara geri mi dönüyoruz diyorsunuz! Ama biz çoktan döndük, hatta ötesine geçiyoruz" mesajıydı. 2014 – 2015'de devlet zaten 90'lara dönmüştü. 90'ları aşan bir noktaya gelindi. Artık yargı da tamamen bu ekibin ellerinde. Fotoğraf buna göndermeydi diye düşünüyorum.

Hamid Bozarslan devletin paramiliterleşmesi için, "birincisi devletin rasyonalitesini yitirmesi ikincisi de toplumun çöküşü bu paramiliterleşmeyi doğuran etkenler" diyor. Aslında tüm bu dönüşümler iç içe geçen süreçlerdir. Böylesine dönemlerde bürokrasi, siyaset, hukuk işini yapamıyor. Aslında devreler demek belki daha uygun, çünkü devre belli zaman aralıkları sonrası mekanizmanın aynı noktaya dönmesi anlamındadır, dolayısıyla bu kısır döngü iradi olarak kırılmadıkça sürekli birbirini tekrar edecektir. Türkiye'nin yüz yıllık tarihi de bu devrelerin bir tarihidir. Ve bu kısır döngünün meşruiyetini sağlayan, devletin bu siyasetini benimseyen Türk toplumdur. Devleti yönetmesi gereken seçilmiş kişiler işini yapamıyorsa, çökmüş bir toplum bunu denetleyemiyorsa, derin devlet ekibi aleni bir şekilde çıkıp bu fotoğrafı çektirecek ve böylesi bir süreçte "devleti biz yönetiyoruz" mesajını verebilecektir.

2015 sonrasında polis sayısında ciddi bir artış ve sonrasında bekçilik adı altında yeni güvenlik ve asayiş birimleri oluşturuldu. Bu gelişmelerin devlet içi çatışma olarak yorumlamak doğru mu? Bunun dışında paramiliter grupların oluşturulması devam ediyor mu?

Polis sayısının arttırılması ve bekçilik kurumunun oluşturulması devlet içerisinde kimi kliklerin birbirlerine güvenmemesi, kendi paramiliter gruplarını oluşturması anlamına geliyor.

Diğer taraftan "Halk Özel Harekat" adında kurumlar kuruluyor. SADAT'ın İçanadolu başta olmak üzere çeşitli bölgelerde sivillere silahlı eğitimler verdiğinden bahsediliyor. Rojava'daki savaşta yer alan ve daha sonra Libya'ya, Karabağ'a götürülen bir milis grubun ya da grupların olduğunu biliyoruz. Gerek bekçilik, gerek SADAT vb. oluşumlar devlet içindeki güç dengelerinin-dengesizliklerinin sonuçlarıdır. AKP'nin ya da daha açık bir ifadeyle Erdoğan'ın eski devlet elitine karşı kendi güvenlik mekanizmasını böylesi paramiliter gruplarla oluşturmasıdır.

Rojava, Libya ve Karabağ'da kullanılan bu gruplar paralı asker değil mi?

Paramilitarizmin tanımını yaparken genelde iç savaşlarda kullanılan gruplar olarak tanımlamıştım. Paramilitarizm paralı askerlikten farklı bir şey. Çünkü ideolojik anlamda da devletle kurduğu bir bağ vardır paramiliter grupların. Paralı askerlik ise tamamen ekonomik motivasyona dayalıdır.

Türkiye 2015 sonrası Batı Avrupa'dan Libya'ya paramilitarizmi "export" etmeye başladı. Son dönemlerde Hollanda basınına bir istihbarat raporu yansıdı. Raporda Türkiye'nin Hollanda'daki radikal islamcı grupları ciddi anlamda desteklediği yer almıştı.

Buna dair Avrupa'da da tartışmalar var. "Paramilitarizmin export edilmesi" paramilitarizm literatüründe de yeni bir durum aslında, pek tartışılmayan bir konu. Bununla farklı ülkelerde yaşayan ve kendi fikri dünyalarını benimsemiş insanları harekete geçirmeyi amaçlıyorlar. Bunu son yıllardaki Türk devletinin yayılmacı siyasetinin bir parçası olarak okumak gerekiyor. Devlet sadece askeri olarak değil, kültür ve de paramiliter gruplar üzerinden de diğer ülkelere etkisini yaymaya çalışıyor.

90'lara nazaran toplumun giderek paramilitarizmin parçası haline geldiği dillendiriliyor.

Bu doğru bir gözlem. Türkiye Cumhuriyeti ulus – devlet olarak yapay-hayali sınırlarla oluşturulmuştur. "Türk Ulusu" dediğimiz, dünyada oluşturulmuş en başarılı uluslardan biri. 1915'lerden itibaren çok fazla Türk olmayan Müslüman nüfus göçlerle yeni devletin sınırları içine dahil edilerek Türkleştirilmiştir.

O yüzden çok eşitlikçi olmayan, korku üzerine kurulu bir ulus kimliği oluşmuştur. Bu kimliğe dahil olduğunuzda kimi haklarınız oluyor. Ama o kimliğe dahil olmuyorsanız, çok ciddi sıkıntılarla karşı karşıyasınız demektir. Oluşturulan bu "Türk Ulusu" eşitlik ve birlikte yaşama fikrinden oldukça uzaktır. Tamamen bir etnik yapının tahakkümü üzerinden oluşturulmuş, eşitsizliği bir ayrıcalık olarak benimsemiş toplumsal bir yapı söz konusudur. Geç Osmanlıdan yani Türk ulus kimliğinin inşa edildiği ilk zamandan beri böyleydi. 70'lerde de, 90'larda da bu böyleydi.

90'larda toplum sessizsizleştirilmiş ve siyasetsizleştirilmişti. 70'lerde haksızlığa karşı sesi çıkan kesim, paramiliter gruplarla bastırılmıştı. 75 – 80 arasında 5 bin genç öldürüldü. 80'lerden sonraki savaş sürecinde 40 binden fazla kişi (gerilla, sivil Kürt ve Türk güvenlik gücü mensupları) hayatını kaybetti. Kürdistan'daki savaş dünyada örneğine Latin Amerika, Afrika ve Doğu Asya'da karşılaştığımız uzun süreli iç savaşlardan birisidir.

Ama 90'lı yıllarda toplumu savaştan bihaber bırakmak devlet siyasetiydi. Basının durumu dahil koşullar bunun için uygundu. Ama günümüz buna imkan vermiyor. Toplum ya karşıtın ya da destekçin oluyor. 90'larda siyasetsizleştirilen ve sessizleştirilen toplum günümüzde çok ciddi anlamda devlete destek veriyor. Özellikle 2015 sonrası devlet tümden paramiliterleşirken, toplum da paramiliterleşti.

Paramilitarizm export edilmesinde toplumun rolü var mı?

"Paramilitarizmin export edilmesi" sadece devletin siyaseti veya stratejisiyle değil toplumsal yapıyla, daha açık bir ifadeyle toplumsal rızayla da alakalıdır. Paramiliter siyaset toplumdan ciddi anlamda destek görüyor. Sosyal medyadan da bunu görmek mümkün. Türkiye'de devlet yanlısı vekil, gazeteci, siyasetçi gibi kişilerin sosyal

medya paylaşımlarını takip etmek, devletin temel karakterini anlamamızı kolaylaştırıyor. Bu paylaşımlarda ırkçılığı, ölümü ve öldürmeyi kutsamak açık şekilde savunuluyor. İnsanlar TV programlarına çıkıp çok rahat biçimde "2016 yılındaki darbe girişimi sırasında fırsatım olsaydı 50 komşumu öldürürdüm" diyebiliyorlar. Toplumun paramiliterleşmesi tam da budur. Türkiye'deki en büyük sorunlardan birisi toplumun çoğunluğunun devletle benzer hatta aynı zihniyete sahip olmasıdır. Daha da ötesi, birçok konuda toplum devletten daha geri bir yerde. Devlet kurumları bazı konularda uluslararası ilişkiler ve yaptırımların getirdiği kimi çekinceler nedeniyle toplumundan daha "demokratik" olabiliyor. Dolayısıyla devletin yayılmacı siyaseti ve paramiliterlerin rolü, bu zihniyetteki bir toplum tarafından ciddi anlamda destekleniyor.

Yüzyıllık tarih, onlarca katliam... Katliamlardaki sürekliliğin nedeni nedir? Devlet güçlerinin işlediği onca katliam ve insanlık suçu ile neden yüzleşmiyor?

Katliamlardaki sürekliliğin nedenlerinden birisi bu suçun parçası olan toplumun, paramiliter grup üyelerinin ve devlete bağlı silahlı grupların cezasızlık siyasetiyle korunmasıdır. Öte taraftan yüzyıl boyunca devletin silahlı birlikleri ya da devletle ilişkili silahlı gruplar etnik, dini, sınıfsal birçok gruba yönelik ciddi katliamlar yaptılar. Elbette devletin yüzleşmeyi istememesinin en büyük sebebi, toplumundan aldığı cesarettir. Devlet kurduğu veya desteklediği bir çok paramiliter grubu yönlendirebilir. Ama toplum işlenen onlarca katliamda, destekleyici bir rol almış ve parçası olmuştur. Dolayısıyla devlet toplumu cezasızlıkla cesaretlendiriyor, toplum da devlet ve paramiliter şiddeti destekliyor. Bahsettiğim toplum biçimi devletin reformasyonunu, idari yapısını, hukuk sistemini değiştirmeyi düşünmeyen, aksine buna süreklilik kazandıran bir mekanizmadır.

Toplumsal yüzleşme birkaç sivil toplum kuruluşu ve toplumun küçük bir kesiminin dert edip tartıştığı bir konu. Toplumun ciddi bir kesimi devletin ya da CHP, MHP, İYİ Parti, AKP gibi devletli partilerin arkasında. Türkiye'de Ermeni, Rum, Süryani ve Kürt soykırımları, alevi pogromları gibi yüzleşilmesi, hesaplaşılması ve adaletin sağlanması gereken birçok katliam var. Fakat buna dair bir hukuki düzenleme, siyasal basiret, toplumsal vicdan maalesef hiç oluşmadı.

Meclisteki partilerin tavrı bu konuda oldukça öğretici aslında. HDP dışında tüm partiler devletin bekası denilen siyasi tutum tartışmalarında ortak karar veriyor. Kurulan yeni partiler meclise girdiği anda, HDP dışındaki partilerle aynı çizgide duruyorlar. Çünkü bu bir zihniyet meselesi. Bunun dönüştürülüp, değiştirilmesi gerekiyor. Bu zihniyetin oluşturulması bir asır sürdü. Yüzleşme ve hesaplaşmayla bir toplumsal onarımı gerçekleştirmek, adaleti sağlamak kaç yıl alır bunu tahmin etmek çok zor.

Toplumsal barış ve bir arada yaşam için "yüzleşmek" neden önemli?

Yüzleşmek devletin geçmişe dair sorumluluğunu kabul etmesi ve hukuk çerçevesinde bunu çözmesi, tazmin etmesidir. Toplumun en küçük hücresinden, toplumun en geniş gruplarına kadar geçmişte yapılanlarla ilgili kendi sorumluluğunu görmesi, bireysel olarak kendisiyle hesaplaşmasıdır. "Ailem, atalarım bu katliamların neresindeydi, ben neresindeyim" diye kendisiyle hesaplaşma sürecidir. 1915 Ermeni Soykırımı'nda Türklerin ve Kürtlerin yani Müslümanların ciddi bir rolü vardı. Evet Kürtler Osmanlı ordusundaydılar ama bir seçim yapabilirlerdi. Trakya Pogromu'nu devletin belli grupları belki yönlendirdi ya da hazırladı. Ama ağırlıklı olarak oradaki siviller pogromun uygulayıcısı oldular. Yahudiler resmen Trakya'dan kovuldular. 1955 İstanbul pogromu ve 1970'lerdeki Alevi Pogromları da benzerdir. Yüzleşmek birçok insanın elde ettiği ekonomik faydanın, elde ettiği mülkün de sorgulanması anlamına geliyor. Atalarının biriktirdiği sermayenin kaynağının, başkasına ait el konulan mallar olduğuyla da ilgili bir yüzleşme süreci gerekiyor.

Çözümü nerede görüyorsunuz peki?

Çözüm için bir yüzleşmenin gerçekleşmesi, bunun hukuksal güvenceye alınması, bir daha yaşanmaması için eğitim sistemine dahil edilmesi yani adaletin sağlanması gerekiyor. Bir katliam, pogrom, cinayet üzerinden hakkaniyetli örnek bir yüzleşme süreci gerçekleşirse sanırım arkası gelir. Toplumsal barışı amaçlayan sivil toplum kuruluşlarının, siyasetçilerin, akademisyenlerin ve bir çok gruptan insanın bir olayı öne çıkarıp, onun

üzerinden “yüzleşme” dediğimiz onarımı gerçekleştirmeleri bir yol açabilir. Başka türlü bir birini destekleyen iç içe geçmiş devlet ve toplumun sorunlu ve yekpare zihniyetinde bir çatlak oluşturmak neredeyse imkansız.